

Проф. др Димитрије П. Миловановић,
ас. мр.ц. др Срђан Д. Миловановић

КБЦ, Институт за психијатрију, Београд

Етика информисања и комуникације

Кључне речи

етика,
информисање,
комуникација,
медицина,
новинарство

Сажетак

Аутори у раду указују на бројне области људске активности које су данас прожете етичким проблемима. Проблеми етике информисања се тичу пре свега оних посленика у професијама где је човек и објект али и субјект кога се професија дотиче, у првом реду лекара али и новинара. У даљем раду се дефинише и разграничава појам етике од појмова морал и деонтологија. Подробно се образлажу појмови нормативне, дескриптивне и теоријске етике. Појам информисања посебно се образлаже, указује се на двосмерност етичког информисања и у медицини и у новинарству. Довољно пажње се посвећује појму комуникације као фундаменту социјалне интеракције од важности и у медицини и у односу између новинара и јавности.

Бројни домени људске активности прожети су у данашње време етичким проблемима. Проблеми етике информисања тичу се пре свега оних посленика у професијама, где је човек и објект али и субјект кога се професија дотиче, као што је лекарска професија. На другом месту стоје мас-медији и њихови носници информисања и главни актери у информисању, који су одговорни исто онолико за карактер информисања колико и њихови наредбодавци, тј. званични власници или руководиоци појединих медијских кућа.

Да дефинишемо и разграничимо најпре централне појмове који су предмет обраде и тумачења у даљем тексту. Најпре ћемо третирали појам *етики* и њему сродне или за највећи број синониме, као што су *морал* и *деонтологија*. Етика се дефинише као *наука о моралу, чија је суштина у доношењу суда у процени понашања које разликује добро и зло; правично и неправично; исправно и лажно; дозвољено од недозвољеног; исправно од погрешног*.

Етика је дакле филозофска дисциплина која морал посматра као друштвени феномен. У научном смислу тог појма, *етика је наука о моралном феномену*. Етимолошки, етика потиче од две грчке речи: *етхос* – обичај и *етхикос* – моралан. Етимолошки појам *морал* води порекло од латинске речи: *mos, moris*, што значи – обичај [1].

На грчком и латинском језику, у етимолошком смислу на оба језика, етика и морал значе једно те исто – обичај. Појмовно, морал треба разумети као скуп непписаних друштвених норми, по којима људи формирају своје вредносне судове о понашању, у светлу доброг или лошег у једној одређеној друштвеној средини. Моралне норме се претварају у судове који се могу степеновати као поштени или непоштени. Морал је на овај начин важан чинилац кохезије или раздора у конкретној социјалној средини. Међутим, прихваћени морал као квалификатив у људској заједници, стално је под лупом оцењивања и мењања. У пракси се поставља питање који је то мо-

рал онај прави, који се може сматрати бољим од других или најбољи у историји цивилизације. Тим проблемом бави се тзв. *Теоријска етика*, која изучава критеријуме најподесније за изналажење општеважећих друштвених норми [2].

Погледајмо шта значи *информисање*? У принципу, информисати значи умети уобличити одређено обавештење ради саопштавања неке, неким или јавности. Информација носи једну садржину којој треба дати и одређену форму [3].

Професионална етика се назива *геонтолозија* – наука о дужностима у обављању једне професије, где се неуклапање подвргава и законским прописима и кажњавању. То важи и за лекаре и за новинаре. Етика информисања је инстанца која је вишег ранга од морала, јер овако оквалификована даје легитимност познатим и признатим моралним феноменима. Поимање етике у овом контексту има неколико нивоа.

Дескриптивна етика, као први ниво, јер врши анализу моралних правила у светлу заједничког и различитог у различитим друштвеним системима и у различитим историјским условима.

Нормативна етика је етика највишег добра, која настоји да одреди из чега се састоји добро и зло прокламујући етичком нормом поштовање дужности и права. Она тежи да одреди *summum bonum*, као узор који ће човеку указати на основни циљ и смисао живота. Она утврђује регуларност праксе. У новинарству заступа правила професије која надгледају Савети и Омбудсмани.

Стратегијска етика је етика у новинарству по сваку цену, која се труди да од страни уплитања са стране и обезбеди стриктно спровођење етике дужности, савести и права.

Постоји и дескриптивна етика која се бави посматрањем и дескрипцијом праксе информисања у складу са обичајном праксом важећом за конкретну друштвену средину.

У спровођењу етике информисања у данашњој веома развијеној мрежи медија, подједнаку улогу имају власници, руководиоци државних система и ангажовани новинари. Наравно да носиоци власти у свим друштвеним уређењима постају и те како заинтересовани за информисање јавности и о политици, стању у земљи, аферама и односима са светом. За људе на власти веома је важно да имају контролу над медијима и позитивну комуникацију са новинарским естаблишментом. У процесима демократизације друштвених система све више се инсистира на постојању слободе штампе. Она не може да заживи ако је *душена* од разних представника власти, ако нема слободу, независности и етике информисања.

Етика информисања је двосмерна и у медицини [4]. Пацијенти у саопштавању својих тегоба и проблема безусловно приказују своје стање из дна душе и срца, без трунке околишења и неизостављања најинтимнијих детаља, што је *conditio sine qua non* за исправну слику лекара у болести, проблемима и личности оног који му се обраћа за помоћ. Лекар мора бити максимално заинтересован за свог пацијента и шире – за његову околину и да

брижљиво саопштава истину о пацијентовом здрављу. Лекар се у сваком случају руководи принципом емпатије, што значи рационалном идентификацијом са оболелим човеком. Та комуникација подразумева безрезервну етичност у оба смера. Како су појединци и у новинарству и у здравству бескрајно различити, са манама и слабостима, било према носиоцима власти или према новцу, међународна удружења лекара и новинара прибегавају формирању Савета, Кодекса и прокламовању Декларација ради сузбијања неетичког понашања у професијама и упућивања посленика у медицини и новинарству ка етичнољубивом и исправном етичком односу према својој професији. На тај начин се етиком не закидају и не злоупотребљавају сва људска права и права појединца.

Новинарство се последњих година брани од неслобода, деформација и злоупотреба формирањем тзв. *Савета за истинање*, који има улогу посредника између медија и њихове публике, са задатком да тумачи професионалне норме и да штити у исто време и јавност и новинаре. По правилу, Савети ступају у акцију када им се притужбом обраћају лица из јавности, мада су овлашћени и да самоиницијативно покрећу испитивање спорних случајева. Савети поседују компетентност да путем медија исказују казне, суспензије или искључења из новинарске професије.

Лекарске организације се служе Лекарском комором као врхунским арбитром у процњивању грешака, несавесног лечења или неетичког понашања појединаца. У нашој земљи, као и много штошта друго, тај процес образовања Лекарске коморе тече са великим напорима. Истини за вољу треба признати да у Српском лекарском друштву одавно постоји Суд части, али се чланови спорадично састају, могу да изричу неке мере, али непризнате законом и односе се само на оне појединце који су редовни чланови Српског лекарског друштва.

Рекламирање је недопустиво и у новинарству и у лекарској професији, али то пролази и дан данас без контроле и без стварне забране и санкција.

Лекари би требало да поштују Хипократову заклетву, али су огрешења многобројна, што нарушава углед професији иako потичу од појединаца [5].

Према нашим информацијама, у новинарству се данас чине озбиљнији напори да ова професија и њени носиоци буду одговорни за аутентичност, непристрасност и објективност у комуникацији са јавношћу. Комуникација је у тесној вези с појмом информације, а постоји и мишљење да је информација заправо само ткиво, срж комуникације. На овај начин смо дошли у додир и с питањем комуникације. Ако пођемо од чињенице да ни један човек није острво за себе и да укажемо на мишљење да је човек – човек и његова околина, онда се човекова личност не може препознати без комуникације с другима. У данашње време осим те директне комуникације између људи, снажно продира нови вид комуникације, тзв. масовних комуникација неслућених размера, насталих усавршавањем све савршенијих техничких средстава. Оно што одолева у усавршеној људској комуникацији, јесу – духовитости недостижни и непревазиђени облик комуни-

кације [6]. Анегдоте, вицее су један облик социјалне умотворине, типичан за српску средину, којим се остварује блискост и потврђује виталност и искричавост духа, што повезује људе и у критичним фазама живота за једну нацију.

Комуникација је фундамент социјалне интеракције којом се остварује заједништво у једној друштвеној средини. Комуникација као динамичан процес омогућује људима да се боље разумеју или да дође до потпуног хаоса, катастрофе када доминирају дисхармонични тонови у међуљудским односима. Да би се избегли сукоби и неспоразуми, комуникације треба да се одвијају у атмосфери етичких закономерности. Оно што је недопустиво у свим видовима комуникације међу људима су елементи психолошке манипулације. Они се могу протурати путем радија, ТВ, интернета, дневне штампе, али и посредством убојитих речи, пласираних у одређеном тренутку попут оне *уби ме прејака реч*. Психолошка манипулација је свесна, намерна реторичка активност, тзв. *психолошка пробајданга*, изразито агресивна, која настоји да мења мисли појединца, групе, масе, народа по жељи манипулатора [6]. У тим активностима предњачи тзв. *црна пробајданга*, која се служи неистинама, која обмањује и фалсификује и у томе не посустаје у складу са оним ставом *хиљаду лутја поновљена лаж, постоји истина*.

Комуникација је појам који означава саопштавање, додир, саобраћај – значи двосмеран процес. Комуникативан човек је саопштљив, који радо исказује своје мисли другоме. Подразумева се да саговорник треба олако да прихвата саопштену поруку и да одговори позитивно или негативно. Ако има недоумице у погледу саопштењег, постављају се додатна питања док се не постигне споразум, односно док порука не постане јасна. Суштина односа лекар-болесник је заједнички циљ и једног и другог, а састоји се у жељи што бржег и квалитетнијег излечења. Томе доприноси одлична реципрочна комуникација, тј. споразумевање без погрешке и обострано успостављено поверење. Тај однос је облик социјалног споразумевања у чију основу су уграђене интелектуалне и

емоционалне особине личности пацијента и личности лекара. Успешно успостављена комуникација између лекара и болесника и у тешким случајевима оболевања може бити од пресудног значаја за исход лечења. У изванредној комуникацији у пацијенту расте самопоуздање и конструктиван став сарадње, што мобилише одбрамбене снаге организма који пати. У том односу лекар је водич који учествује својом вербалном и невербалном комуникацијом и у болеснику буди исти потенцијал који води ка излечењу. Наиме, болесник има за лекара две поруке: једна је од болесног дела тела или душе а друга је важнија јер је то порука целе болесникове личности. Спиноза је рекао да *човеку ништа није корисније од другог човека*, а ми додајемо да је болесном човеку неопходан зналац лекар и пријатељ и здрав човек у личности лекара. Позитиван лекар обавља своју професију са осећањем дубоке одговорности, крајње савесно, поштујући живот, здравље и достојанство пацијента. Тако се односе према својим болесницима сви високоетички посленици у вршењу свих видова медицинске праксе, који су истински одани Хипократовој заклетви.

Способност успешног комуницирања с јавношћу захтева мултидимензионални приступ. На данашњој етапи развоја цивилизованог друштва јавља се потреба за особама специјалних особина, тзв. портпарола да на најбољи начин репрезентују јавности ставове, мишљења, предлоге и програме у име партија, организација и државе. Умеће представљања у различитим појавним облицима данас се учи на академијама или поверава талентима. То умеће је стара вештина опхођења с људима и елоквиентност у убеђивању и сугестивном деловању. Да је комуникација с јавношћу постала толико комплексна, доказ је постојање правих стручњака за комуникацију с јавношћу (*public relations*). Рачуна се да је проценат од 5% софистицираних у свакој популацији управо постојећих са несумњиво лидерским способностима. Родоначелник систематског бављења с јавношћу био је Николо Макијавели, чији су принципи у овом погледу и дан данас незаобилазни, изложени у књизи *Владалац*.

Литература

1. Каличанин П. *Медицинска етика и медицинско право*. Крамер принт. Београд, 1999.
2. Кокуш Д. *Комуникације у професионалној пракси здравствених радника*. Виша медицинска школа, Београд, 2003.
3. Корни Д. *Етика информисања*. Слио, Београд, 1999.
4. Лапчевић М, Жигић Д, Ковачева К, Шукрис В, Иванковић Д. *Вештина комуницирања*. Секција опште медицине СЛД, Здружение на лекарите по општа медицина Македонско лекарско друштво, Београд, 2005.
5. Миловановић Д. *Етика у медицини кроз векове*. Elvod print-CIBIF, Лазаревац-Београд, 2000.
6. Томић З. *Комуникација*. Чигоја, Београд, 2000.